

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу

Ніколайчука Антона Петровича

**«Модернізація простору публічних бібліотек України як центрів
громадської взаємодії»**

**поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 02 «Культура і
мистецтво» зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна
справа»**

Актуальність теми дисертаційної роботи. Публічні бібліотеки є важливими соціокомунікаційними інституціями, що забезпечують відкритий, інклюзивний і змістовно насичений простір для всіх категорій населення незалежно від їхнього соціального статусу. Світовий досвід розвитку бібліотечного обслуговування засвідчує зростання суспільної значущості публічних бібліотек, які трансформувалися в сучасні мультифункціональні центри, що надають користувачам не лише традиційні інформаційні послуги, а й широкий спектр інноваційних сервісів, створюють умови для неформальної освіти, дослідницької діяльності, громадської взаємодії та творчої самореалізації. В українському контексті більшість публічних бібліотек перебуває на початковому етапі трансформації відповідно до концепції «третього місця» – відкритого соціокультурного простору, який поєднує освітню, культурну та комунікативну функції, забезпечує соціальну взаємодію й сприяє розвитку громадянського суспільства.

Актуальність теми дисертаційної роботи А. П. Ніколайчука зумовлена наявністю протиріч між: об'єктивною потребою українських громад у системній модернізації публічних бібліотек як «третього місця» та консервативним підходом місцевої влади щодо підтримки та фінансування цих процесів; необхідністю прискореної трансформації публічних бібліотек України в умовах війни й повосного відновлення в мультифункціональні інклюзивні відкриті простори та нерозробленістю концептуальних засад вирішення цієї проблеми.

Проведений аналіз сучасних бібліотекознавчих досліджень свідчить про відсутність науково обґрунтованих типових моделей модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії відповідно до концепції «третього місця». Це підтверджує своєчасність, наукову значущість і практичну актуальність дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертації ґрунтовно проаналізовано сучасний стан модернізації публічних бібліотек у міжнародній практиці та здійснено його порівняння з українським контекстом. Сформульовані висновки й рекомендації базуються на широкому колі теоретичних і практичних джерел, що забезпечує належний рівень їх наукової аргументованості. У роботі всебічно проаналізовано чинники, які позитивно або негативно впливають на процес модернізації простору публічних бібліотек України. Науково обґрунтовано концептуальну модель модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті реалізації концепції «третього місця», основу якої становить системна взаємодія організаційно-функціональної, ресурсно-інфраструктурної та змістовно-діяльнісної складових. Обґрунтованим видається також висновок автора щодо доцільності застосування інтегрованої або профілізованої моделей модернізації простору бібліотеки як «третього місця», що забезпечує найбільш раціональне використання матеріально-технічних, техніко-технологічних, фінансових і кадрових ресурсів публічних бібліотек України.

Застосування системного, соціокомунікаційного, соціокультурного та компаративного наукових підходів, а також комплексу взаємодоповнювальних методів дослідження дало змогу уникнути фрагментарності й описовості у висвітленні проблеми, забезпечити комплексний аналіз еволюції організаційних моделей функціонування публічних бібліотек як центрів громадської взаємодії, визначити основні напрями диверсифікації їхніх функцій, трансформації просторової організації та розвитку проактивних сервісів.

Обґрунтованість основних наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, підтверджується логічністю дослідницької концепції, ґрунтовним аналізом значного масиву джерел, коректним використанням сучасного методологічного інструментарію.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації вперше: обґрунтовано основні етапи еволюції базових організаційних моделей функціонування бібліотеки як «третього місця»; доведено, що онтологічними властивостями простору бібліотеки як «третього місця», які відрізняють її від традиційної моделі є: фізична та фінансова доступність, гостинність, гнучкість та адаптивність, нейтральність, доброзичливість, комфортність, демократичність, інклюзивність, посилення ступеня людиноцентричності обслуговування користувачів та їх системної залученості до діяльності бібліотеки; визначено критерії оцінки ефективності діяльності бібліотеки як «третього місця»; розроблено концептуальну модель модернізації простору бібліотеки як «третього місця», яка поєднує організаційно-функціональну, ресурсно-інфраструктурну та змістовно-діяльнісну складові, системна взаємодія яких забезпечується визначенням політики та профілізації функцій бібліотеки та її філій, налагодженням сталої комунікації між бібліотекою та громадою, постійним підвищенням кваліфікації персоналу задля набуття універсальних крос-культурних навичок та компетентностей; запропоновано інтегрований та профілізований формати трансформації простору бібліотеки як «третього місця», що сприятиме раціональному використанню обмежених матеріально-технічних, техніко-технологічних, фінансових та кадрових ресурсів публічних бібліотек України. Удосконалено: критерії оцінки ефективності діяльності бібліотеки як «третього місця»; систему крос-функціональних компетентностей бібліотечних працівників, необхідних для підтримки онтологічних властивостей бібліотеки як «третього місця». Набули подальшого розвитку: наукові уявлення про особливості реалізації концепції «третього місця» в практиці роботи зарубіжних публічних бібліотек; класифікація сприятливих та несприятливих чинників, що впливають на трансформацію простору публічної бібліотеки України як

«третього місця»; інноваційний функціонал трансформації простору публічних бібліотек України в контексті реалізації концепції «третього місця» в умовах воєнного стану.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в можливості використання сформульованих автором положень, висновків і рекомендацій у навчальному процесі закладів вищої освіти під час підготовки фахівців за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», для оновлення змісту освітніх компонент бібліотекознавчого циклу, а також у системі підвищення кваліфікації працівників публічних бібліотек.

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Дисертація є логічно структурованою, чітко викладеною та базується на актуальних наукових джерелах. Робота містить достатньо покликань на опубліковані праці, що забезпечує високий рівень наукової обґрунтованості дослідження. Результати дослідження викладені у 10 одноосібних публікаціях, з яких 3 – у фахових виданнях України, 7 – апробаційного характеру. Наукові публікації відповідають вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою № 44 Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 502 від 19.05.2023).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу А. П. Ніколайчука, її актуальність, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, вибір методологічних підходів, джерельної бази, варто зазначити про деякі дискусійні положення та зауваження, а саме:

1. У третьому розділі дисертації (с. 126) автор зазначає, що «важливу місію з модернізації публічних бібліотек України виконує Українська бібліотечна асоціація, що є організатором та ініціатором проведення таких проєктів». Водночас доцільним було б розширити аналіз діяльності асоціації шляхом

наведення конкретних прикладів реалізованих проєктів і практичних кейсів, що дозволило б більш ґрунтовно аргументувати отримані результати дослідження та посилити їхню доказовість.

2. Процеси модернізації публічних бібліотек характеризуються суттєвими відмінностями залежно від масштабу, ресурсного забезпечення та соціокультурного середовища функціонування бібліотечних установ. Зокрема, практики модернізації бібліотек великих міст (наприклад, Києва чи Львова) істотно відрізняються від умов розвитку бібліотек територіальних громад. У зв'язку з цим доцільним було б чіткіше структурувати запропоновані рекомендації з урахуванням масштабу діяльності та специфіки функціонування різних категорій бібліотек.

3. У дисертації доцільно було б більш повно висвітлити трансформацію сучасних публічних бібліотек у контексті воєнного та повоєнного розвитку України, зокрема розкрити їхню роль як «Просторів незламності», безпекових хабів, центрів психосоціальної підтримки населення та інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Включення зазначених аспектів сприяло б комплекснішому висвітленню сучасних тенденцій розвитку бібліотек і посиленню системності проведеного дослідження.

Висловлені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи та не зменшують наукової значущості, теоретичної і практичної цінності отриманих результатів. Водночас вони можуть слугувати підґрунтям для подальшого поглиблення окремих аспектів дослідження у майбутніх наукових розвідках А. П. Ніколайчука.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Отже, дисертаційне дослідження Антона Петровича Ніколайчука «Модернізація простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії» виконана на належному науковому рівні, є завершеним науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове

завдання, що має істотне значення для спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа з галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Дисертаційна робота А. П. Ніколайчука відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019). Порушень академічної доброчесності не виявлено.

На підставі здійсненого аналізу можна стверджувати, що дисертаційна робота Антона Петровича Ніколайчука відповідає спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор А. П. Ніколайчук заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Рецензент:

**кандидатка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв**

Надія БАЧИНСЬКА

